

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена вирішенню проблеми організації адаптаційно-реабілітаційної роботи зі студентами з обмеженими можливостями в умовах університетської освіти через системний підхід.

Ключові слова: студенти з обмеженими можливостями, адаптаційно-реабілітаційна робота, система, компоненти системи.

Статья посвящена проблеме организации адаптационно-реабилитационной работы со студентами с ограниченными возможностями в условиях университетского образования через системный подход.

Ключевые слова: студенты с ограниченными возможностями, адаптационно-реабилитационная работа, система, компоненты системы.

The article is devoted to the problem of organization of adaptable and rehabilitation work with disable students under the conditions of university education by means of system approach.

Key words: disable students, adaptable and rehabilitation work, system components.

Початок третього тисячоліття характеризується усвідомленням значною частиною українського суспільства проблеми необхідності надавати дійсні можливості людям з особливими потребами отримати повноцінну вищу університетську освіту. Важливим показником, який характеризує розвиток демократичних засад у суспільстві, є надання можливостей людині отримати освіту відповідно до свого психолого-фізіологічного рівня розвитку. Згідно з національною доповіддю «Про становище інвалідів в Україні», станом на 01.01.2008 року чисельність дітей-інвалідів в Україні становить 163 310 осіб. А якщо до цієї цифри додати молодих людей віком до 30 років, у яких є бажання, потреба та потенціал для отримання вищої освіти, то означена цифра сягне чверті мільйона осіб. І в майбутньому цей показник буде зростати, адже за даними Державного комітету статистики та міністерства охорони здоров'я України, лише за 2007 рік рівень інвалідності зріс на 10 тисяч і у подальшому інвалідність серед дітей у найближчі роки буде зростати, у зв'язку з тим, що з 1 січня 2007 року прийняті нові критерії щодо перинатального періоду та реалізації заходів виживання новонароджених.

Ситуація, що склалася з дитячою інвалідністю, вимагає розглядати її не лише як медичну проблему, а й як соціальну, що відповідає сучасному визначенню цієї проблеми Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Динаміка інвалідності населення, як свідчать дослідження науковців та досвід країн Західної Європи, суттєво залежить від соціальних чинників налагодження роботи з надання кваліфікованої соціальної, медичної, психологічної допомоги (надання освітніх послуг, перспектив на майбутнє, реабілітаційна та адаптаційна робота впливає на зниження інвалідності серед молоді). Але на заваді наданню кваліфікованої допомоги стоїть відсутність умов для безперешкодної життєдіяльності інвалідів.

Одним з критеріїв оцінки соціальної політики щодо людей з особливим можливостями є доступність їх до житла, транспорту, освітніх закладів, роботи. Разом з тим, в Україні ще не створено умов для повноцінної соціальної інтеграції людей з особливим потребами у навколишнє середовище. Україна, як член Ради Європи, 02.05.1996 року підписала Європейську соціальну хартію, у якій взяла на себе зобов'язання вжити необхідних заходів щодо забезпечення прав та

високих стандартів життя для всіх категорій населення. Іншими словами, ми маємо забезпечити максимально зручні умови життя і побуту людей з обмеженими можливостями, створивши для них архітектурно-просторове середовище, у якому вони матимуть можливість користуватися всіма елементами інфраструктури громадського призначення, у тому числі бібліотеками і вищими навчальними закладами. З метою виконання взятих на себе зобов'язань, Кабінет Міністрів України постановою від 04.06.2003 року № 863 затвердив програму забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення.

Але одна справа затвердити програму, а інша – її виконати. Слід констатувати, що не завжди при відхиленні будівельних робіт (будівництво та реконструкція будівельних споруд, благоустрій території) інспекції Укрінвестекспертизи звертають увагу на відсутність споруд та технічних засобів, необхідних для безперешкодного доступу людей з обмеженими можливостями. Що спричиняє нехтування забудовниками законів та постанов? На нашу думку, це :

- незначні розміри штрафів за недотримання державних вимог та порушення норм будівництва;
- недостатня усвідомленість українським суспільством проблем інвалідів та необхідність створення для них безперешкодного середовища.

За даними Міністерства освіти і науки України, для безперешкодного доступу до приміщень дітей з інвалідністю 23,0 % від загальної кількості загальноосвітніх шкіл обладнано пандусами, 12,9 % – поручнями, що є необхідним для забезпечення навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх навчальних закладах. Найвищі показники забезпечення вільного доступу дітей з інвалідністю до загальноосвітніх навчальних закладах у Волинській (40,4 %), Житомирській (36,4 %), Закарпатській (45,3 %), Одеській (28,0 %), Полтавській (54,4 %), Рівненській (47,6 %), Черкаській областях (40,4 %) та м. Севастополі (82,4 %). Найкраще це питання вирішено у Хмельницькій області, де у 96,0 % загальноосвітніх навчальних закладів забезпечено вільний доступ дітей з інвалідністю.

Мережа вищих навчальних закладів налічує 2809 будівель (навчальні корпуси та гуртожитки), які лише 772 (27,4 %) – пристосовано (обладнано пандусами, поручнями, ліфтами або підйомачами) до потреб студентів із порушеннями опорно-рухового апарату [2, с. 145].

Ще одним аспектом проблеми залучення молодих людей з особливими потребами до навчання у вищих навчальних закладах є недостатньо продумана та організована професійна орієнтація і психологічна підтримка. Вибір професії для будь-якої людини має важливе значення, а особливо це

стосується людей з особливими потребами, для яких, на відміну від фізично здорових громадян, вибір професії ускладнюється тим, що вона (професія) має не лише відповідати їх здібностям та нахилам, але й не має бути протипоказана їм за станом здоров'я. Виходячи з вищевикладеного, постає потреба в організації системи допомоги при обранні професії особам з особливими потребами, тобто мова йде про особливості профорієнтаційної роботи з людьми, які мають інвалідність.

Особливістю профорієнтаційної роботи із людьми з особливими потребами полягає у тому, що тут значне місце належить службі медико-соціальної експертизи (МСЕК), фахівці якої мають визначити за допомогою медичних, психологічних методів особистісних інтересів та нахилів людини її професійне спрямування. Фахівці МСЕК у процесі професійного відбору людей з особливими потребами мають акцентувати увагу на наступних аспектах:

- медичні (визначення медичних показань чи протипоказань до конкретної професійної діяльності);
- психофізіологічні – оцінка придатності особи до виконання роботи у показаних йому за станом здоров'я професіях;
- психологічні – врахування при виборі професії психічних можливостей людини;
- технічні – визначення показань до забезпечення людини технічними засобами професійної реабілітації та ергономічного пристосування робочого місця;
- соціальні – врахування рівня загального професійного навчання, кваліфікації, сімейного та матеріального становища, відстань від житла до місця навчання чи роботи, спосіб пересування та ін.

Результатом діяльності фахівців МСЕК має бути обрана для людини з особливими потребами конкретної професії або видів праці (з урахуванням захворювання, віку, освіти, побутових умов та ін.). Але на сучасному етапі лунає багато нарікань на роботу цієї установи, які в основному стосуються низького рівня фізіологічної, психологічної та соціальної діагностики, а також обмеженим переліком професій, які пропонуються, і це не дивлячись на те, що в останні роки суттєво розширилися можливості вищих навчальних закладів щодо надання освітніх послуг і змінилися вимоги ринку праці.

Недостатній рівень мобільності роботи МСЕК щодо надання інформації про нові напрямки та спеціальності, в яких можуть навчатися люди з особливими потребами, пов'язані з тим, що відсутня співпраця з вищими та середніми спеціальними закладами.

Слід акцентувати увагу на реабілітаційній та адаптаційній роботі з дітьми із особливими потребами і продовжити цю роботу в умовах вищих навчальних закладах. Адже у переважній більшості осіб з інвалідністю спостерігається соціально-

психологічна дезадаптація, що зумовлено як соціальними, так і психологічними чинниками (відсутність навичок спілкування, неадекватна самооцінка, невпевненість у собі, очікування невдачі, егоцентризм, негативне сприйняття оточуючих людей тощо), що поряд з поглибленням проблеми адаптації до життя у соціумі ускладнює процес професійної орієнтації, та, відповідно, може негативно позначитися на виборі професії. Оптимізація психоемоційного стану осіб з інвалідністю при здійсненні їх профорієнтації сприяє надання їм психологічної підтримки.

Процес навчання психологічної підтримки є важливим для всіх інвалідів, однак особливого значення він набуває для молодих інвалідів, які ще не мають професії та не працювали. Психологічна підтримка інвалідів на етапі становлення професійної орієнтації здійснюється шляхом проведення консультацій, психодіагностики, психологічної корекції, психологічного тренінгу та інших видів індивідуальних та групових методів, спрямованих на зняття психологічного напруження, формування потреб особистої ініціативи у вирішенні проблем власної зайнятості, навчання ефективній поведінці на ринку праці (формування плану пошуку роботи, складання резюме, підготовки до співбесіди з роботодавцем) тощо [2, с. 113].

Слід констатувати, що навчання людей з особливими потребами у вищих навчальних закладах України – це не правило, а виключення із правил, тому практично відсутній досвід роботи з цією категорією студентів у більшості вищих навчальних закладів. Хоча можна побачити позитивну тенденцію з означеної проблеми, адже чисельність інвалідів, які навчалися у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, збільшилася у 2007/2008 навчальному році у порівнянні з 2003/2004 навчальним роком у 2,4 рази та становила 8315 осіб. ... Всього у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації у 2007/2008 навчальному році навчалось 1226 студентів-інвалідів [2, с. 92]. Слід зазначити, що організація навчання студентів з інвалідністю потребує вжиття у вищих навчальних закладах багатьох заходів, основними з яких є:

- створення безперешкодного доступу до всіх приміщень вищих навчальних закладів;
- забезпечення студентів-інвалідів адаптивними технічними засобами навчання (різноманітним сурдо-, тифлотехнічними та іншими адаптивним обладнанням);
- розроблення спеціальних навчальних методик та програм, адаптованих для студентів з інвалідністю;
- навчання викладачів вищих навчальних закладів роботі зі студентами-інвалідами тощо [2, с. 93].

Як бачимо, вирішення завдання надання можливості молодим людям з особливими потребами отримати вищу освіту наштовхується на цілу низ-

ку проблем, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які накопичувалися на попередніх етапах суспільного розвитку. Комплексний характер проблеми вказує на те, що вирішити її можливо лише через усвідомлені системні дії, тобто використовуючи системний підхід. На нашу думку, система організації адаптаційно-реабілітаційної роботи студентів з обмеженими можливостями в умовах університетської освіти повинна складатися з наступних компонентів:

1. **Цільовий компонент.** Педагогічна система створюється з метою вирішення нагальних проблем українського суспільства. На сьогодні важливо закрити одну із прогалів в освітній системі – надання повноцінної середньої, спеціальної та вищої освіти людям з обмеженими можливостями. Ця категорія наших співвітчизників має отримати можливість працювати і приносити користь собі і державі. Таким чином, мета створення означеної педагогічної системи є одним з її найважливіших компонентів, який має бути спрямований не лише на передачу знань, досвіду, виховання певних властивостей особистості, але й на зміну відношення суспільства і самих людей з обмеженими потребами до свого місця у суспільному бутті.

Педагогічна система з отримання вищої освіти студентами з обмеженими можливостями – це об'єктивна реальність, потреби часу. Керівник, викладач, студент може бути елементом цієї системи, якщо приймає і реалізує її вимоги, сприяє досягненню її мети. Специфіку діяльності колективу однодумців ми бачимо у тому, що означені елементи роблять педагогічну систему такою, що самореалізовується у русі до мети, і означена мета досягається через вирішення завдань керівниками підрозділів, викладачами, студентами.

А) Важливим моментом у функціонуванні системи є усвідомлення керівниками системи її загальнодержавницької мети, вміння знайти перспективні напрямки розвитку, виходячи з зовнішніх умов, і організувати колективну діяльність викладачів та студентів. Але один керівник, без усвідомлення мети педагогічним колективом і студентами, не зможе досягти ефективної роботи.

Б) Керування педагогічною системою може бути ефективним за умов застосування системи завдань, спеціально підготовлених як для викладачів кафедри соціальної роботи, так і кожним викладачем, більш конкретизованих завдань для студентів.

2. **Інформаційний компонент.** Педагогічна система виникає за умов, коли в суспільстві накопичується певний обсяг наукової і технічної інформації, яка може бути покладена в основу діяльності тієї чи іншої системи. Наприклад, порівняно недавно створення спеціальності «Соціальна робота» було викликано тим, що у галузі соціального захисту населення накопичувався значний обсяг проблем, які потребували якнайшвидшого вирішення. Сучасний етап розвитку соціальної роботи знаменує значний рівень знань

щодо виховання і навчання людей з особливими потребами. Таким чином, наукова і навчальна інформація з даної проблеми спричинила подальший інтенсивний розвиток і є одним із компонентів означеної системи.

Завдання, яке стоїть перед цим компонентом педагогічної системи: акцентувати увагу громади на проблему отримання вищої освіти людьми з особливими потребами. Причому слід показати як моральний, так і матеріальний бік цієї проблеми. Суспільство має відповідно до напрацьованих духовних та моральних цінностей, визнати аморальним явищем, коли людина, маючи повноцінний інтелект, позбавлена можливості розвивати його на власну користь та на користь держави. Не забезпечуючи права людей з обмеженими потребами на отримання вищої освіти, а, отже, позбавляючи їх права займатися професійною діяльністю відповідно до наявних здібностей, держава тим самим стримує гуманізаційні процеси і одночас стимулює розвиток утриманських настроїв.

Якщо подивитися на це явище з економічної точки зору, то також не зрозумілою стає наша інфальтивність. Адже вже підраховано і доведено провідними економістами, що набагато доцільніше надати такій людині можливість отримати професію, виробляти продукцію, отримувати заробітню платню, ніж дотувати її із державного бюджету, виплачувати пенсії та надавати різні види допомоги.

З метою забезпечення ефективної роботи з покращення поінформованості суспільства щодо отримання належних освітянських послуг людьми з особливими потребами, ми вважаємо доцільним організувати «круглі столи», виставки творчих робіт, концерти за участю дітей з особливими потребами, які здатні вступати у вищі навчальні заклади. Причому на ці заходи запрошувати керівництво області, міста, університетів, журналістів та телерепартерів.

3. Інструментальний компонент. Педагогічна система може виникати за умов наявності форм, методів, засобів, завдяки яким утворюється можливість досягти мети, яка стоїть перед педагогічною системою. Діти з порушеннями опорно-рухової системи отримали можливість навчатися разом із здоровими дітьми лише тоді, коли з'явилися пандуси та підйомники. Кожна педагогічна система має бути забезпечена власним специфічним арсеналом засобів педагогічного впливу (школи для сліпих, глухих та розумово відсталих дітей мають специфічні методики навчання і виховання таких дітей). Без спеціально розроблених форм, методів, засобів педагогічна система не може існувати, тому наявність засобів педагогічної комунікації (взаємодії) є обов'язковим компонентом педагогічної системи.

Створення умов для науково-педагогічного забезпечення навчального процесу людей з обмеженими потребами – це достатньо серйозне за-

вдання, без вирішення якої ми не зрушимо проблему з місця. Адже для того, щоб студенти з особливими потребами з'явилися у наших університетах, потрібні пандуси, підйомники, спеціально оснащені туалетні кімнати, слухові пристрої, спеціалізована література для незрячих, спеціалізовані каталоги в бібліотеках і багато іншого. Крім того, мають бути придбані науково-методичні розробки, які дозволяють проводити навчання зі студентами з особливими потребами, тобто з тими, хто має проблеми із слухом, зором, руховим апаратом, мовою та ін. Це клопітка робота, яка вимагає скурпульозної уваги і часу.

4. Потрібнісний компонент. Педагогічна система може виникати і функціонувати за умов наявності певного контингенту осіб, які потребують її, тобто учнів чи студентів, які прагнуть отримати певний рівень освіти. Наприклад, якщо б не було учнів з обмеженими можливостями, то не було б потреби в школах-інтернатах для хворих дітей (ЗПР, глухих, сліпих, ДЦП та ін.) На жаль, лише людей з порушеннями рухового апарату, які пересуваються на візках, тільки у місті Миколаєві налічується біля шести тисяч.

5. Кадровий компонент. Успішність діяльності педагогічної системи залежить від кадрового складу педагогів, їх професійної готовності (наявності інформації та засобів педагогічного впливу). Іншими словами, педагогічний колектив має відповідати тим цілям, які поставлені перед педагогічною системою. Наявність висококваліфікованого кадрового забезпечення педагогічної системи є обов'язковим компонентом, який визначає її ефективність. Підготовка кадрового педагогічного складу для роботи зі студентами з особливими потребами, які змогли б сприяти не лише організації навчально-виховного процесу з означеною категорією молоді, але створили б умови для реалізації цих студентів та адаптації їх у суспільство.

З метою зміцнення та розширення кадрового потенціалу кафедри, починаючи з магістратури, необхідно запровадити розробку і захист наукових робіт з тематики організації реабілітаційної та навчально-виховної роботи зі студентами з обмеженими можливостями. У подальшому найкращі магістерські розробки продовжити розробляти на рівні аспірантури та докторантури.

На нашу думку, наведені компоненти є необхідними і достатніми для створення педагогічної системи. Якщо якийсь з поданих компонентів відсутній, то це є підставою для висновку про відсутність системи.

Кожна педагогічна система є елементом системи більш високого ґатунку, іншими словами, дитячий садок, школа, ПТУ, університет – уся сукупність навчально-виховних закладів утворюють систему народної освіти. Кожен з цих елементів має свою історію виникнення, етапи розвитку, традиції, взаємозв'язки та взаємодію частин усередині системи, що вказує на багаторівневність

освітньої системи. Слід зазначити, що запропонована педагогічна система має як відмінності, так і тотожності із загальновідомими педагогічними системами, але щоб їх виявити і акцентувати на них увагу, слід провести порівняльний аналіз одразу п'яти структурних компонентів. Запропонована нами педагогічна система може діяти і бути ефективною за певних специфічних умов, які не є обов'язковими для загальновідомих систем. Розглянемо особливості запропонованої нами педагогічної системи:

а) якщо загальновідомі педагогічні системи (дитячий садок, школа, середні спеціальні заклади, університети) є сформованими і самодостатніми системами, то запропонована нами система має пронизувати всі вищевикладені. Адже щоб дитина з особливими потребами соціалізувалася в суспільство, мають бути створені умови для поступової її соціалізації, починаючи з дитячого садочка і до вищого навчального закладу.

б) ще однією особливістю запропонованої системи є необхідність забезпечення можливостей досягти дітьми навчально-виховних закладів. Це суттєва перешкода у діяльності педагогічної системи (відсутність ліфтів, підйомників, пандузів, спецавтотранспорту), яка унеможливує діяльність педагогічної системи.

в) люди з особливими потребами потребують засобів фізичної та психологічної реабілітації, а отже, необхідно, щоб у запропонованій системі діяли реабілітаційні центри, які б враховували як вікові, так і фізичні та психічні особливості учнів і студентів.

Взаємодія педагогічної системи з оточуючим середовищем має свою специфіку, виходячи з особливостей мети, яка поставлена перед даною системою. Ми маємо враховувати соціально-економічні умови, в яких перебуває суспільство, зміни, які відбуваються в інших педагогічних системах, розвиток новітніх інформаційних технологій, наукові дослідження в галузі урізноманітнення засобів комунікації, створення новітніх технічних засобів навчання та ін. соціальне середовище суттєво впливає на особистість людини з особливими потребами, змінюючи мікроклімат, погляди та відношення до дітей означеної категорії, надаючи їй шанс отримати повноцінну освіту і соціалізуватися в суспільство. Саме розвиток соціального середовища – це те підґрунтя, на якому зароджується і вдосконалюється педагогічна система, яка, з одного боку, відчуває вплив середовища, а з іншого – сама впливає на середовище, організуючи його у відповідності з власними цілями, посилюючи й поглиблюючи власну діяльність.

Кожна система розрахована на певний термін функціонування, який, як правило, збігається з терміном навчання учня чи студента з часу його зарахування до закінчення навчання. Виходячи з того, що терміни дії системи є значними, то на різних етапах її функціонування ставляться про-

міжні цілі, а, отже, всі структурні компоненти системи вступають у складну взаємодію, щоб досягти ці проміжні цілі, створюючи функціональні компоненти педагогічної системи.

«Функціональні компоненти – це стійкі зв'язки основних структурних компонентів, які виникають у процесі діяльності педагогічних систем і обумовлюють їх рух, розвиток, удосконалення і внаслідок цього стійкість, життєдіяльність, живучість» [1, с. 82-115.]. Через функціональні компоненти проявляється взаємодія структурних компонентів, коли на певному етапі розвитку педагогічної системи привалює один із структурних компонентів, підпорядковуючи дію решти для власної активізації. Слід зазначити, що кожен функціональний компонент у життєдіяльності системи виконує чітко визначене специфічне завдання, від якості виконання якого залежить успішність розвитку системи. Ми погоджуємося з професором Н.В. Кузьміною, яка вважає основними функціональними компонентами педагогічної системи наступні: проєктувальний, конструктивний, організаторський, комунікативний та гностичний.

Проєктувальний компонент включає в себе дії, пов'язані з перспективним плануванням – яким чином можна досягти мети педагогічної системи, а саме надання можливостей дітям з особливими потребами отримати вищу університетську освіту. Насамперед, цей компонент включає:

- проєктування та планування різноманітних заходів, спрямованих на формування суспільної думки щодо необхідності функціонування даної системи (конференцій, виставок, «круглих столів», виступів на телебаченні та ін.);
- проєктування необхідних засобів для можливості функціонування системи (пандуси, підйомники, спецавтотранспорт, слухові апарати, спецлітература та ін.);
- проєктування туалетних кімнат для людей з особливими потребами, створення спеціальних бібліотечних каталогів та фондів;
- планування навчальної, виховної та реабілітаційної роботи зі студентами з особливими потребами;
- проєктування реабілітаційного центру для створення умов, щоб люди з особливими потребами мали можливість відновитися для повноцінного навчально-виховного процесу.

Проєктувальний компонент включає систему дій, за допомогою яких на різних рівнях державного управління мають вирішуватися різні завдання. Наприклад, на рівні Міністерства освіти і науки проєктувальний компонент має включати наступну систему дій, пов'язаних з «матеріалізацією» цілей педагогічної системи у змісті та способах функціонування на весь час навчання і виховання студентів з обмеженими можливостями:

а) виходячи із нерозробленості і відсутності застосування подібних систем на теренах нашої держави отримати дозвіл на експериментальне впровадження запропонованої системи, що надасть можливість пошуку найбільш доцільних форм і методів в організації навчально-виховної роботи з різними категоріями студентів з особливими потребами;

б) визначення навчальних планів, узгодження умов прийому до університету різних категорій таких студентів.

На рівні керівників міста та області проектувальна діяльність полягає в тому, що ми маємо планувати розвиток для університетської освіти відповідної інфраструктури. Адже такі студенти не мають змоги пересуватися на великі відстані, або це викликає значні складнощі, тому є потреба у виділенні земельних ділянок для спорудження Центру з реабілітації студентської молоді, гуртожитку з відповідним забезпеченням, придбання відповідного автотранспорту та ін.

На рівні керівників педагогічної системи проектувальна діяльність полягає у перспективному плануванні діяльності з системою керівництва. Це підготовка та перепідготовка деканів, завідуючих кафедр та керівників всіх структурних підрозділів, які мають працювати з означеною категорією студентів, безпосереднє вивчення досвіду роботи провідних європейських університетів зі студентами з особливими потребами.

Проектувальна діяльність викладачів має включати в себе дії, пов'язані з формуванням системи педагогічних задач, плануванням змісту інформації, видів та форм практичного навчання, тобто розробкою шляхів для досягнення головної мети – підготовки висококваліфікованого фахівця. Через проектувальну діяльність викладачів ми маємо вийти на проектувальну діяльність студентів, яка включатиме у себе індивідуальний підхід щодо можливостей і цілей

Конструктивний компонент пов'язаний з відбором та композиційною побудовою усього того, що було попередньо спроектовано і сплановано. Адже слід зробити максимально зручні умови щодо можливостей набуття освіти людьми з особливими потребами. Отже, слід не лише придбати устаткування, прилади, навчальні засоби, але й розташувати та скомпонувати їх таким чином, щоб людині було комфортно сприймати та засвоювати навчально-виховну інформацію.

Від того, наскільки ґрунтовно відпрацьовані проектувальний та конструктивний компоненти, настільки продумана та розрекламована інформація про педагогічну систему, настільки створені умови для успішної організаторської діяльності. Проектувальний і комунікативний компоненти дозволяють сформулювати у викладачів зрозумілі й чіткі педагогічні ідеї, що призводить до систематичності й логічності дій. Саме з проектувального та конструктивного компонентів вибудовується організаторський компонент. «Організаторські дії

доцільні, якщо у них втілюється проектувальний результат і конструкторська задумка» [1. с. 110.].

Організаторський компонент полягає у конкретних діях, спрямованих на організацію у часі та просторі педагогічно спрямовану діяльність керівників різних рангів, господарських структур університету, викладачів та студентів, у відповідності із заздалегідь спрямованими принципами та правилами, які мають задовольняти та забезпечувати функціонування педагогічної системи.

Комунікативний компонент включає в себе дії, пов'язані зі встановленням педагогічно доцільної взаємодії викладачів університету та студентів з особливими потребами. До цього компоненту входять керівники підрозділів університету, що забезпечують функціонування системи, викладачі, студенти, їх батьки, і спрямована вона на студентів, підтримання їх позитивних взаємовідносин та прагнення до отримання професії.

Гностичний компонент пов'язаний з накопиченням нових знань, які мають відношення до основних структурних компонентів педагогічної системи, пошук нових знань у наукових дослідженнях та спрямування їх на подальше вдосконалення педагогічної системи. Цей компонент включає послідовність дій педагога, спрямованих на вивчення індивідуальних та соціально-психологічних особливостей студентів, змісту та засобів впливу на їх діяльність та поведінку, на вдосконалення власної культури та культури взаємодії зі студентством.

Адаптаційно-реабілітаційної роботи зі студентами з обмеженими можливостями в умовах університетської освіти у нас знаходиться на стадії теоретичних міркувань – це реальний стан справ, який є на сьогоднішній день. Щоб означена проблема почала більш інтенсивно вирішуватися, потрібно перевести її у новий стан, а це можливо за умов представлення педагогічної проблеми у вигляді педагогічних задач:

- залучити таких студентів до навчально-виховного процесу в умовах університету;
- сформувати вміння та навички для адаптації в умовах студентського колективу;
- спростити означеній групі студентів перехід зі шкільної системи освіти до вузівської системи та ін.

Іншими словами, педагогічна задача виступає у нас як усвідомлені педагогічні дії, спрямовані на переведення студента із одного якісного стану в інший, більш високого рівня. Процес вирішення педагогічної задачі являє собою пошук можливих шляхів досягнення поставленої мети. Причому слід зазначити, що, як правило, педагогічна задача має декілька варіантів рішення. Так при вирішенні питання передачі навчальної інформації можливо використовувати як традиційні лекційно-семінарські заняття, так і форми дистанційного навчання, по-різному можна підійти до проблеми організації проходження практик студентами з особливими потребами та ін. Кожен

викладач, виходячи із власного досвіду та власних індивідуальних особливостей, буде вирішувати одну і ту ж педагогічну задачу різними методами. Крім того, студенти також мають власні індивідуальні особливості, тому і підходи до вирішення мають бути застосовані різні. Навіть застосування одного й того ж методу різними педагогами, як правило, має різну ефективність. Таким чином, педагогічна задача усвідомлюється педагогічним колективом кафедри як педагогічна задача за умов, коли у процесі досягнення поставленої мети виникає перешкода, для подолання якої необхідно знайти рішення. Як наголошувалося раніше, кожна педагогічна задача має декілька рішень, і проблема полягає в тому, щоб об-

рати таке рішення, яке в умовах даного педагогічного колективу дозволить досягти найбільшої ефективності.

Специфіка педагогічних задач полягає в тому, що вони вирішуються у процесі навчально-виховної та суспільної діяльності студентів і спрямовуються педагогічним колективом кафедр університету. Оскільки на вирішення педагогічних задач потрібен досить тривалий час і систематичний вплив від педагогічного колективу, вимагається розробка стратегії впливу на студента, розрахована на весь термін навчання в університеті. Лише за таких умов можливо досягти позитивних психологічних змін у студента з особливими потребами і сприяти його адаптації у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьміна. Н.В. Системный подход в педагогическом исследовании // Педагогика и психология. – М.: МПГУ, 1991. – С. 51-63.
2. Про становище інвалідів в Україні (національна доповідь). – К.: Міністерство праці і соціального захисту, 2008. – 215 с.

Рецензенти: д.пед.н., професор Мещанінов О.П.,
д.пед.н., професор Савенкова Л.О.

© Букач М.М., 2009

Стаття надійшла до редакції 12.05.2009 р.